

HAVØRNENS (*HALIAËTUS ALBICILLA*) UDBREDELSE PAA ISLAND I DE SIDSTE 30 AAR .

AF

P. NIELSEN

FORHV. FAKTOR, EYRARBAKKI

Ved Lov af 10. November 1913 om »Fredning af Fugle og deres Æg« paa Island var Ørnen fredet for første Gang, men kun for et Tidsrum af 5 Aar, eller til 1919. I et lokalt Blad »Suðurland«, der paa den Tid udgaves i Eyrarbakki, gjorde jeg nogle Bemærkninger til denne Fredningslov og paaviste blandt andet, at en Fredningstid af 5 Aar var alt for kort for Ørnens Vedkommende, eftersom den ved Lovens Ikrafttræden var bleven saare faatallig paa Island, ligesom andre Steder i de nordlige Lande. Jeg havde næsten ventet, at den islandske Regering vilde fremkomme med Forslag til det Sommeren 1919 forsamlede Alting om en forlænget Fredningstid for Ørnen. Da dette ikke skete, og da der heller ikke fra nogen af Tingets Medlemmer var fremkommet Forslag i den Retning, efter at over Halvdelen af Tingtiden var forløben, tillod jeg mig i »Morgunblaðið« af 2. August 1919 at henlede rette Vedkommendes Opmærksomhed paa Sagen og havde den Tilfredsstillelse, at 2 Medlemmer af Altingets nederste Afdeling, Benedikt Sveinsson og Sveinn Ólafsson, fremsatte Forslag om at forlænge Fredningstiden for Havørnen i de næste 20 Aar eller til 1940.

De samme Tingmænd fremsatte samtidig Forslag om ogsaa at frede Jagtfalken (*Falco gyrfalco*), der tidligere var fredløs, i 10 Aar eller til 1930.

Forslaget om Ørnens forlængede Fredningstid synes ikke at have mødt særlig Modstand i Tinget og vedtoges med stor Majoritet i begge Afdelinger. Derimod stødte Forslaget om Falkens Fredning paa Modstand i Tingets nederste Afdeling, medens det blev vedtaget i øverste.

Ved Forhandling mellem begge Afdelinger blev det endelige Resultat dog, at ogsaa Jagtfalken er fredet til 1930.

For at dræbe disse Fugle eller tage deres Æg er fastsat en Bøde af 500 Kr.

Hvorvidt min Henstilling i »Morgunblaðið« om Nødvendigheden af Havørnens Fredning har medvirket til det endelige Resultat, skal jeg ikke kunne sige; rimeligvis har de Mænd, der fremsatte Forslaget i Tinget, selv haft Initiativet, men bortset derfra, vil enhver, der interesserer sig for vore Rovfugles Bevaring, være det islandske Alting forbunden for dets Fredning af Havørnen paa Island i de næste 20 Aar. Blot at Fredningsbestemmelsen ikke kommer for sent, og at de faa Ørne, der endnu kan være ilive, ikke dræbes ved at æde de forgiftede Ryper og andet forgiftet Aadsel, der mange Steder udlægges for at udrydde Ræven, der, vel ikke uden Grund, beskyldes for at anrette Skade blandt Faarene — en Beskyldning der desværre ogsaa er rettet mod Ørnen, dog i mindre Grad.

For i Fremtiden at have Kendskab til hvilken Indflydelse de 20 Aars Fredning vil faa paa Ørnens Formerelse, vilde det være af Interesse nogenlunde at have Rede paa, hvormange Ørne der endnu ere ilive paa Island. Jeg har forsøgt at faa dette Spørgsmaal besvaret ved at henvende mig til 60 af Landets Sogneforstandere (isl. hreppstjórar) og 25 Medlemmer af Islands naturhistoriske Forening, bosiddende i de Egne, hvor jeg antog, at Ørnen nu maatte have eller tidligere har haft Tilhold, med Anmodning om Oplysninger om dens Udbredelse i Fortid og Nutid. Jeg har haft den Tilfredsstillelse at faa de fleste af mine Forespørgsler besvarede, og det er disse Oplysninger i Forbindelse med egne Iagttagelser, som jeg herved tillader mig at fremlægge, ordnede efter Islands 20 Sysler.

Fra Arilds Tid har Havørnen haft hjemme paa Island; derfor taler de mange Stednavne, hvis Oprindelse staa i Forbindelse med Ørne, saasom: Arnarbæli, Arnarfell, Arnarvatn o. fl., der forekomme overalt paa Øen. Paa sin Udforskningsrejse gennem Island 1752—57 (Sorø 1772) traf Eggert Ólafsson Ørnen mange Steder; dog omtaler han den ikke i sin Beskrivelse af Østlandets Fugle, men der er næppe Tvivl om, at den ogsaa har

haft hjemme der paa den Tid, hvilket ogsaa flere Stednavne tyde paa. Han anfører tillige, at der kun findes »een eeneste« Art af Ørne paa Island.

I de første 20 Aar efter at Meddelelsen kom til Island (1872), passerede Ørnen om Vinteren, naar Indsøer og Elve var belagte med Is, næsten daglig Handelsstedet Eyrarbakki paa sin Flugt langs Kysten for at søge Føde. Paa Tilbageturen hen paa Eftermiddagen var den stundom saa overmættet, at den med korte Mellemrum maatte hvile sig paa Strandbredden, før den naaede sit Nattekvarter i Fjeldene Vest for Ölfusaa. Ved en saadan Lejlighed erholdt jeg for c. 30 Aar siden et levende Eksempel, som jeg holdt i Fangenskab et halvt Aarstid og derpaa skænkede til Zoologisk Have i Kjøbenhavn. I de sidste 20 à 25 Aar er der ingen Ørne set ved Eyrarbakki.

1. ÁRNES-SYSSSEL.

I Árnes-Syssel har Havørnen i en nær Fortid ynglet i mindst 5 Sogne (Hreppar): Grafnings-, Þingvalla-, Grimsnes-, Ölfus- og Selvogshreppum. Dette er naturligt, eftersom der alle disse Steder findes flere store Indsøer og Aaløb, der til alle Tider ere rige paa Foreller. Ölfusaa (Hvitaa) er om Sommeren rig paa Laks, og flere Steder, navnlig i Ölfus, forekommer Aal af enorm Størrelse og Vægt — indtil 4 kg. Ørnen har derfor altid haft gode Forraadskamre i dette Syssel. Kun om Vinteren, naar Indsøer og Aaløb ere belagte med Is, kan det engang imellem komme til at skorte paa naturlig Føde paa de sædvanlige Steder. I ældre Tider har Ørnen under saadanne Forhold søgt sin daglige Føde langs Bredderne af det nærliggende Atlanterhav. I de senere Aar, efter 1892, da der flere Steder paabegyndtes Udlægning af forgiftede Ryper og andet forgiftet Aadsel, hvori er lagt Stryknin til Udryddelse af Ræve, har Ørnen i strænge Tider uden Tvivl slaaet sig paa denne dræbende Føde, thi det er en Kendsgerning, at siden den Tid er Antallet af Ørne aftaget Aar efter Aar i foruroligende Grad, og vedbliver Udlæggelsen af Rævegift paa samme Maade som hidtil, vil Ørnens Saga paa Island være ude efter ganske faa Aars Forløb.

I Grafningshrepp yngede for 20 à 30 Aar tilbage i det mindste 3 Par Ørne aarlig. I de senere Aar er de forsvundne lidt efter lidt, og i flere Aar var der kun et Par tilbage. Nu er ogsaa dette Par forsvundet efter at have ynglet sidste Gang

1914. Min Meddeler forsikrer, at alle disse Ørne ere dræbte af Rævegift; ingen af dem har været skudte, og det vides kun i efternævnte Tilfælde, at et Par har været forulempet i Yngletiden.

Paa en lille Holm i »Álftavatn« havde i umindelige Tider aarlig ynglet et Par Ørne, indtil Ejeren af Holmen for c. 20 Aar siden, efterat Ørnen havde taget et nyfødt Lam fra ham, borttog Æggene og fuldstændig ødelagde Reden. Dette havde dog kun til Følge, at Ørneparret næste Aar flyttede over til det lige overfor liggende »Ingólfsvell«, hvor de siden ynglede de næste 10 Aar. I de sidste 8 à 10 Aar er der ingen Ørne set der eller i Nærheden, uden at man kender Grunden til deres Forsvinden, men blot formoder, at Forgiftning er Aarsagen. Som en Mærkelighed kan anføres, at der paa den samme lille Holm samtidig ynglede et Par Sangsvaner saa at sige Side om Side med Ørnen uden at blive forulempet af Naboskabet.

I »Arnarfell« ved Þingvallavatn har et Par Ørne aarlig ynglet indtil Slutningen af forrige Aarhundrede — sidste Gang 1899. I dette Aarhundrede er der sjælden set Ørne ved Þingvelli. Den sidste saas i Efteraaret 1918 flyve over Þingvallavatn fra Øst til Vest, og dette har vistnok været en af Ørnene fra Grimsnes.

I Grimsneshreppur har Ørnen i forrige Tider ynglet baade i Bygden og Almindingen. I Bygden ynglede den sidste Gang 1915 og det sidste Par i Almindingen 1918. Efter den Tid er der ikke set Ørne i Grimsnes. I Almindingen er der fundet døde Ørne, og det anses for vist, at de ere døde af Rævegift.

I Núpafell i Ølfus har et Par Ørne ynglet aarlig indtil for faa Aar siden. Sidste Gang de ynglede der, var vistnok 1916. Efter den Tid er der ingen Ørne set ved Núpafell før nu i Foraaret (1920), da der saas to flyve omkring Fjeldet. De har dog ikke ynglet der i Aar. 1906 ynglede Ørnen endnu i Fjeldet »Langahlíð« i Selvog, hvor dens Rede med 2 Æg blev funden 15. Maj.

2. KJÓSAR- OG GULLBRINGU-SYSSEL.

Fra Arilds Tid har 2 Par Ørne ynglet i Nærheden af Havnefjord, det ene Par i »Valahnúkum«*) ved Helgafell, det andet i »Stórhöfða«*), noget vestligere.

*) Dette er formodentlig de samme Steder, hvor Faber (Prodromus der isländischen Ornithologie, Kbhvn. 1822, S. 1-2) fandt Havørnen ynglende 25. Juni og 5. Juli 1821.

I Stórhöfða ynglede det der hjemmehørende Par sidst 1908, i Valahnúkum sidst 1909. Efter den Tid er der sjælden set Ørne i den Egn. Endskjønt der ikke er funden døde Ørne disse Steder eller i Nærheden, er den almindelige Mening dog, at det er Rævegiften, der har udryddet dem.

I Lágafellshömrúm i Úlfarsfelli havde et Par Ørne ynglet aarlig indtil 1915. Dette Aar blev Hunnen fanget levende paa Foranledning af en Kjøbmand i Reykjavik, og efter den Tid har der ingen Ørne ynglet i Úlfarsfelli.

Kort efter sidste Aarhundredskifte saas der ofte et Par Ørne ved »Grafarvog«. En af dem slog engang ned paa et Faar og rev det tildøde. I Foraaret 1904 dræbte Ørnen et Moderfaar fra Bonden paa Grafarholti. At Faareejerne ikke oftere vilde finde sig i en saadan Behandling fra Ørnens Side er forstaaeligt, og der blev foranstaltet en Jagt paa de 2 Ørne, men det lykkedes ikke at komme dem paa Skudhold, uagtet der blev forsøgt derpaa i 2 Dage. Efter den Tid ere Faarene ved Grafarvog dog ikke blevne forulempede af Ørne.

3. BORGARFJARÐAR-SYSSEL.

Ved Munden af Langavatn i Álftaneshrepps Alminding har et Par Ørne ynglet aarlig, indtil for c. 30 Aar siden, og i mange Aar boede et andet Par paa Strokk — en Klippe ved Munden af Langaa i Borgarhrepp. Dette Ørnepar blev imidlertid fordreven og Reden brændt for omtrent 25 Aar siden.

»Arnarstapi« er Navnet paa en Klippe, der ligger i Midten af Borgarhrepp, men det er ikke sandsynligt, at Ørne nogensinde har ynglet der. Nu ses der sjælden Ørne i Borgarhrepp; dog saas der en sidste Vinter (1920), men dette betragtedes ogsaa som en stor Begivenhed.

For faa Aar tilbage ynglede et Par Ørne i Árdalsgili i Andakýl. Den sidste af disse blev skudt ved Munden af Hvítá, medens den var paa Fiskefangst.

I Begyndelsen af Aarhundredet ynglede et Par Ørne i »Hestfjall«. Sidste Gang, de havde Rede, var vistnok 1907. Endvidere har jeg Meddelelse om, at Ørnen har ynglet i Kistuhöfða, og at der for nogle Aar siden saas fire Ørne flyve deromkring. 3 af disse blev skudt, og Skindet af den ene opbevares paa »Hvanneyri«. Tidligere saas der ofte Ørne i Skorradalshrepp, men ikke siden 1917.

4. MÝRA-SYSSEL.

For 35 Aar siden, da jeg lod anstille Undersøgelser om islandske Fugle, ynglede der ingen Ørne i Mýra-Syssel, men de saas af og til streife omkring. I Aar meddeles fra Hvitársiðuhrepp, at det ikke vides, at Ørne nogensinde har ynglet der. Engang imellem er der set en enkelt Ørn, men yderst sjældent i de sidste 20 Aar.

Derimod har et Par Havørne indtil for faa Aar siden ynglet paa den saakaldte Troldkirke paa Holtevardehede, en Fjeldklippe omtrent midt paa Heden. Om de yngler der endnu, vides ikke med Vished, men der ses om Sommeren ofte Ørne ved den østenfor liggende Hrutafjordsaa, og der menes, at de har Hjemstavn paa førnævnte Fjeldklippe.

5. SNÆFELLSNES- OG HNAPPADALS-SYSSEL.

I Helgafellssveit ynglede omkring 1890 i det mindste 4 Par Havørne aarlig. De 3 Reder var tilgængelige, og det blev anset som en hellig Pligt at ødelægge dem. Det vides da heller ikke, at der i de sidst forløbne 20 Aar har ynglet Ørne paa den Egn. Man har ofte bemærket, at Ørne slog sig paa giftigt Aadsel, og min Meddeler fandt engang 2 døde Ørne ved et saadant. Engang fandt han 2 Ørne, der var saa syge af Gift, at han næsten kunde tage dem med Hænderne. En anden Gang fangede han en Ørn, der ligeledes var syg af Gift. Denne Ørn blev plejet og kureret. Efter at den var bleven frisk, blev den sluppen løs og var lykkelig ved sin Frihed.

Tidligere har Rovfuglene været noget nærgaaende og skadelige for Beboerne ved Bredebugten, ved at slaa ned paa Faar og Lam og vække Forstyrrelse i Ederfuglekolonierne m. m., hvorfor der omkring 1890 af Beboerne ved Bredefjord blev dannet et Selskab, »Vargafélagið«, med det Formaal at udrydde alle skadelige Fugle, saasom Ørne, Falke, Kjoever og Maager. Blandt flere mindre Præmier betalte Selskabet saaledes 20 Kr. for enhver skudt Ørn. Der var naturligvis flere, der fristedes af en saa stor Belønning, og der blev da ogsaa skudt en Del Ørne. Skøndt dette jo var en hurtigere og lidt mere human Maade at udrydde Rovfuglene paa end ved den afskyelige Giftmetode, har det sikkert ogsaa medvirket til, at Ørnene saa hurtigt aftog i Antal og nu i de sidste Aartier saa sjældent ses omkring Bredefjord. Maaske fortryder nu flere, at de i deres Ungdom har medvirket

til at udrydde en saa stolt Fugl som Ørnen, der tidligere lavede saa prægtigt op i Landskabet.

I mangfoldige Aar var der ikke set Ørne i Helgafellssveit, indtil Sommeren 1919, da der saas en ensom Ørn engang imellem flyve over Herredet; men nu i Foraaret (1920) er der set 2 Ørne sammen, som menes at være parrede og at have Rede i »Narfeyrarhlið« i Skógarstrandarhrepp.*)

I Staðarsveit har der ikke i Mands Minde ynglet Ørne, og de ses der meget sjældent; højst en enkelt Ørn en eller to Gange om Aaret.

6. DALA-SYSSEL.

For 30 til 40 Aar siden ynglede der Ørne i Hvammshreppur ved Hvammsfjord, og de opholdt sig der til Stadighed. Paa samme Tid saas Ørne ofte passere andre Hreppar i Syslet paa Vej til deres Jagtmarker; men de har næppe ynglet andre Steder end ved Hvammsfjord. I Aar har jeg ingen Efterretninger om Ørne fra Dala-Syssel; men der er vistnok ingen Tvivl om, at de ere udryddede.

7. BARÐASTRANDAR-SYSSEL.

For 20 til 30 Aar siden ynglede der i Barðastrandarhrepp 3 Par Havørne. Det sidst tilbageblevne Par ynglede endnu 1920 ved »Kjalkafjord«. En Ørn, der ved Aarhundredskiftet havde Ophold i Nærheden af Gaarden Hagi i samme Hrepp, blev skudt 1905. I Slutningen af forrige Aarhundrede, da der endnu betaltes Præmie for skudte Rovfugle, blev der i Barðastrandarhrepp skudt 3 eller 4 Ørne.

Paa Staðardranga i Reykhólahrepp har et Ørnepar ynglet i mange Aar, men hvilket Aar, de ynglede der sidst, er mig ukendt.

I Flateyjarhrepp ved man ikke, at Havørne nogensinde har ynglet, men denne Hrepp omfatter heller ikke uden en Gruppe Øer i Bredebugten, og Havørnen vælger helst sin Redeplads, hvor den har nem Adgang til Ferskvands-Indsøer med rigelig Fisk til Føde for sig selv og Ungerne.

*) Senere har jeg erholdt Meddelelse om, at et Par Ørne har ynglet i Skógarstrandarhrepp 1920.

8. ISAFJARÐAR-SYSSEL.

Tidligere har Havørnen ynglet mange Steder ved Isefjordsdyb (Isafjarðardjúp), en lang og bred Fjord, der afsætter en hel Række Sidefjorde, ialt 8—9, alle i sydvestlig Retning. Desværre har der i de fleste Hreppar, hvor den har ynglet, været udlagt Rævegift, og dette har selvfølgelig foraarsaget mange Ørnes Død. Det synes dog, at Udlægning af Gift i de sidste Aar flere Steder er aftaget noget, navnlig ved Bredefjord, og vedbliver dette, kan man haabe, at Ørnen saadanne Steder har en Fremtid for sig.

Indtil omkring 1910 har et Par Ørne omtrent aarlig haft Rede i Almindingen ved Hestfjord, en Sidefjord fra Isefjordsdyb; men i de sidste 10 Aar har der ingen Ørne ynglet der. Fra omkring 1880 og formodentlig nogle Aar ind i dette Aarhundrede besøgte 1 à 2 Ørne næsten aarlig i Yngletiden den lille Ø »Vigr«, der har et ret betydeligt Ederfuglevarp. I de sidst forløbne 12 à 14 Aar er der imidlertid ikke set Ørne ved Øen, indtil nu i Foraaret (1920), da der igen saas 2 flyvende derover. Der er næppe Tvivl om, at Ørnene ved Isefjordsdyb ere udryddede ved Gift; saa meget er vist, at de, siden man begyndte paa at udlægge Gift for Ræve, ere aftagne i Antal Aar efter Aar.

I Reykjarfjarðarhrepp har et Par Ørne ynglet i mangfoldige Aar, og de har ligeledes haft Rede der i Aar. Iøvrigt hjemsøger Ørne ofte denne Hrepp, og nu sidste Foraar saas de stundom fire i Følge; men der er kun et Sted i Hreppen, hvor de bygger Rede, nemlig i »Arnarstapi« ved den inderste Fjord. Bonden paa den nærliggende Gaard »Eyri«, der ligger omtrent ved Enden af Fjorden, siger, at Reden er anlagt saaledes, at man næsten kan gaa lige til den.

Sidste Foraar var Ørnene forøvrigt noget nærgaaende mod Bonden paa Eyri, idet de røvede nogle Lam fra ham, men han modstod Fristelsen til at hævne sig, og det er at haabe, at dette Ørnepar, der i saa mange Aar har ynglet paa Arnastapi, fremdeles maa fortsætte i Fred paa samme Sted. Dette skulde man kunne vente, i al Fald de første 20 Aar, eller saalænge Ørnen er fredet ved Lov.

I Mosvallahrepp var der en Del Ørne omkring 1860—70, og jeg ved, at der endnu ynglede 2 Par 1879. Efter den Tid formindskedes Antallet, og nu er der i mange Aar ingen Ørne set i Mosvallahrepp; den sidste saas 1887.

9. STRANDA-SYSSEL.

I Kaldrananeshrepp er det nu en ren Sjældenhed at se Ørne, men ved Aarhundredskiftet saas de ikke saa sjælden svæve over dette Herred. 1859 ynglede et Par i Fjældranden ovenfor Gaarden »Kaldrananes«. Efter den Tid har der ingen ynglet.

I Arneshrepp ynglede der Ørne før i Tiden, men ikke siden 1881, og den sidste Ørn saas 1902.

Fra omkring 1878 til 1895 ynglede der aarlig et Par Ørne paa den saakaldte »Arnarblettur« i Nærheden af »Skriðnesenni« i Óspakseyrarhrepp. Fra en Skrænt ovenfor Redestedet saas der som oftest om Foraaret 2 Æg i Reden. Et Aar saas der 3 Unger, hvoraf den ene var betydelig større end sine Medsøskende. Ungerne blev dræbte og den ene af de gamle Ørne skudt paa Fjældkanten i Nærheden af Reden. Paa den Tid betaltes der Præmie for alle Rovfugle, der dræbtes i Nærheden af Ederfuglenes Rugepladser. For Ørne var Præmien 12 Kr. pr. Hoved.

Efter den Tid blev der i mange Aar ikke set Ørne der i Nærheden indtil Sommeren 1920, da der igen saas 2 ved den inderste Ende af Bitrufjord.

Paa »Guðlaugshöfði« ved Munden af Hrútafjord ynglede der et Par Havørne indtil Slutningen af forrige Aarhundrede, men de blev vistnok dræbt før Aarhundredskiftet paa Foranstaltning af et Selskab, der omkring 1890 blev stiftet i det Øjemed at værne Ederfuglevarpene mod Rovfugle.

Sommeren 1910 saas der endnu flere Gange Havørne ved Kjørseyri, der ligger ved det indre af Hrútafjord.

For flere Aar tilbage ynglede der aarlig et Par Havørne i »Ennishöfða« mellem Kollafjord og Bitrufjord. Sidste Gang, de ynglede der, var omkring 1890. Æggene i den tilgængelige Rede blev dette Aar ødelagt og begge Fugle skudte.

10. HÚNAVATNS-SYSSEL.

I dette SysseL var Havørnen for 35 Aar siden Standfugl, men faatallig. Den har i tidligere Tid ynglet paa »Bálkastaðanes« mellem Miðfjörður og Hrútafjörður, men det sidste Par blev vistnok dræbt omkring 1890.

11. SKAGAFJARÐAR-SYSSEL.

I Þórðarhöfða i Rípurhrepp har der for mange Aar siden ynglet et Par Ørne, men der er ingen set i de sidste 20

Aar. Omkring 1890 blev der i Nærheden dræbt 3 Ørne ved et Ederfuglevarp hvor der var udlagt Gift for Rovfugle, især Ravne. 2 af Ørnene blev fundne levende men magtesløse af Gift og blev derfor skudte.

I Fellsahrepp er der i Mands Minde ikke set Ørne.

12. EYJAFJARÐAR-SYSSEL,

Omkring 1880 ynglede et Par Ørne i Nærheden af Akureyri og et andet Par i Þóróddsstaðahrepp, men i de sidste 30 à 35 Aar har der ingen Ørne ynglet disse Steder.

Paa »Grímsey« har Havørnen formodentlig aldrig ynglet, men den ses engang imellem ved Fuglebjergene om Foraaret, men kun en ad Gangen, og Opholdet er i Reglen kun 2 Dage. En opholdt sig dog til Stadighed en Ugestid sidste Vinter (1920).

13. SUÐURÞINGEYJAR-SYSSEL.

Ved Mývatn ynglede der 2 eller 3 Par Ørne indtil lidt før Aarhundredets Slutning. Nu er der i mange Aar kun set 1 Ørn ved Mývatn, og denne kommer regelmæssigt hvert Foraar, naar Isen begynder at tø op paa Søerne, men Opholdet er sjælden af længere Varighed. Den saas ogsaa sidste Foraar (1920).

Stednavne som Arnarbæli o. fl. paa nogle Klipper og Fjeldkløfter i Laxárdalen tyder paa, at Ørne ogsaa engang har haft hjemme der, men hvorlænge det er siden, er der ingen, der nu ved Besked om, og det er 12 til 14 Aar, siden de sidste Ørne saas. I Reykdælahrepp, Húsavíkurhrepp og nærliggende Herreder har der ingen Ørne ynglet i Mands Minde, og de ses næsten aldrig i de sidste Aar.

14. NORÐURÞINGEYJAR-SYSSEL.

Omkring 1870 ynglede et Par Havørne i Fjeldet »Gefla« paa »Melrakkaslette«, vistnok de nordligst redbyggede Ørne paa Island. De ynglede der uforstyrrede i flere Aar, indtil de begyndte at røve Lam fra Beboerne paa de i Nærheden liggende Gaarde, hvorfor de blev dræbte. Nu har der i mange Aar ikke ynglet Ørne i Presthólahrepp, men de ses dog engang imellem, uden at de opholde sig længere end en, højst to Dage ad Gangen.

En Vinter mellem 1880—90 fandt en Dreng i Konfirmationsalderen, der var paa Rypejagt, en syg Ørn, der antagelig havde

ædt forgiftede Ryper. Ørnen anfaldt Drengen og fæstede Klørerne i Benene paa ham, og kun ved at give den et Skud Hagl i Hovedet lykkedes det Drengen at befri sig.

15. NORÐURMÚLA-SYSSEL.

Paa Østlandet har Havørnen vistnok altid været faatallig, og i Norðurmúlasysssel har den formodentlig aldrig ynglet. Der findes mig bekendt heller ingen Stednavne, der kan tyde derpaa. Overhovedet ses der sjældent Ørne i dette Sysssel, men det vides dog, at der to Gange er dreven nylig døde Ørne op fra Søen — ved Borgarfjord 1910 og 1917 —, og alt tyder paa, at de ere døde af Gift.

I Seyðisfjarðarhrepp og deromkring er der ikke set Ørne i de sidste 20 til 30 Aar.

16. SUÐURMÚLA-SYSSEL.

Paa de Fjelde og Almindinger, der omgive »Mjóáfjord«, har der ikke ynglet Ørne i Mands Minde, men nogle Stednavne hentyde til, at de engang har opholdt sig der.

Paa Arnarbrík, en ubestigelig Klippe yderlig i Fjorden, skal Ørne saaledes efter Sagnet have haft Rede i Fortiden.

Arnarból, en Klippe ved Søen i Nærheden af Gaarden »Firði«, tyder efter Navnet ogsaa paa, at Ørne engang har haft Ophold der.

Iøvrigt ses der i de senere Aar sjældent Ørne ved Mjóáfjord, medens de tidligere ofte saas om Vinteren, indtil omkring Aarhundredskiftet, men det er nu 8 til 10 Aar, siden de sidst saas deromkring.

Ved Faskrudsfjord og Omegn er der heller ikke set Ørne i mange Aar.

For 30 til 40 Aar siden ynglede der et Par Ørne i »Fossárfell« ved Beruffjord; men omkring 1890 blev der i Nærheden deraf, hvor en Ederfuglekoloni havde Yngleplads, udlagt Gift for Rovfugle, hvilket havde til Følge, at Ørnene forsvandt, og siden har der ikke ynglet Ørne i Fossárfell.

De første 10 Aar af dette Aarhundrede var Ørne endnu aarlige Sommergæster ved Beruffjord og opholdt sig der stundom en hel Maaned eller længere i Yngletiden. Desuden saas de ofte paa kortere Besøg til andre Aarstider. I de senere Aar ses de sjældnere; i Fjor 3 Gange, men i Sommer kun 1 Gang.

17. AUSTURSKAPTAFELLS-SYSSEL.

Et Par Havørne havde fra gammel Tid ynglet i Fjældet »Vestrahorn« ved Hornefjord, indtil den ene Fugl i Begyndelsen af Aarhundredet blev dræbt af forgiftet Aadsel, der var udlagt for Ræve. Siden har ingen Ørne haft Rede der eller i Nærheden.

I Borgarhafnarhrepp er der enkelte Gange set Ørne flyve over, men der er ingen, der ved, at de nogensinde har ynglet der. Der findes heller ingen Indsøer eller Aaløb i denne Hrepp, der ligger mellem den store »Vatnajøkel« og Havet.

18. VESTURSKAPTAFELLS-SYSSEL.

Omkring Aarhundredskiftet ynglede der vistnok 2 Par Ørne i VesturskaptafellssysseL, men ingen i de sidste 15 Aar. I de senere Aar er der enkeltvis set Ørne engang imellem.

19. RANGÁRVALLA-SYSSEL.

I August 1884 fandt jeg Havørnens Redeplads i en øde Egn ved nogle fiskerige Indsøer, der ligger c. 40 km Nordøst for »Hekla«*). Ungerne havde forladt Reden, men det kunde tydelig ses, at denne havde været benyttet samme Sommer.

Henry I. Pearson fandt Reden samme Sted Sommeren 1894**), og 18. Juni var der i Reden 2 Dununger, hvoraf den ene var betydelig større end den anden.

Forellefiskere, der aarlig, Sommer og Efteraar, reiser ind til Fiskevandene for at fiske, har meddelt mig, at Ørneparret endnu ynglede paa samme Sted »Arnarsetri« ved »Skálavatn«, 1899 og 1901, men ikke 1900. Da Fiskerne de 2 førstnævnte Aar i Slutningen af Juni kom til Skálavatn, indeholdt Reden 2 nyligt udklækkede Unger. I den Ugestid, de opholdt sig ved Vandet og drev Fiskeriet, tilsaa de daglig Ørnereden, hvor den ene Unge voksede godt og trivedes udmærket, medens den anden vedblev at være lille og forkuet. Om Efteraaret, da Fiskerne igen kom til Fiskevandene, saas der kun 1 Unge sammen med Forældrene, medens Hovedet af den anden henlaa udenfor Reden.

*) Dansk ornith. Foren. Tidsskrift, 13. Aarg., H. I-II, S. 34.

**) The Ibis, April 1895, S. 238.

Gamle Mænd, der i Aartier har besøgt Fiskevandene i disse Egne, paastaa ogsaa, at de aldrig om Efteraaret har set mere end 1 Unge sammen med det gamle Ørnepar*). Sidste Gang, Havørnen har ynglet ved Skálavatn, er vistnok 1907 eller 1908. Ved den Tid paabegyndtes der ogsaa Udlægning af Gift for Ræve i denne Egn, og Ørnene har rimeligvis slaaet sig paa denne dødbringende Føde, naar Indsøerne om Vinteren var belagt med Is. Saalænge Søerne var isfri, har Ørnene sikkert ikke forladt deres Sommerpholdssted, og det var da ogsaa kun om Vinteren, at de tidligere engang imellem saas i Bygderne og gjorde sig bemærkede ved at røve enkelte Lam.

Paa en ubestigelig Klippe, »Arnarpúfu« i »Hvammsnúpur« under Eyjafjöllum, havde et Par Ørne ynglet i mangfoldige Aar indtil omkring 1890. Nogle sige, at ved den Tid blev de begge fundne døde efter en Orkan(?); i alt Fald har der ikke ynglet Ørne i Hvammsnúpur siden 1890.

Det synes dog, at Ørne til Tider ikke har været sjældne under Eyjafjöllum; saaledes saas der en Vinter 5 forsamlede om en død Lom. 1917 saa man igen af og til 2 Ørne flyve under Fjeldet, men ingen har lagt Mærke til, at de har gjort Forsøg paa at yngle. Paalidelige Mænd, der ere nøje kendte i de Egne, hvor Rævegiften udlægges, udsige, at det er af denne Gift, Ørnene dræbes. De har fundet Levninger af omkomne Ørne i Nærheden af de Steder, hvor Giften var udlagt.

20. VESTMANNAEYJAR.

Paa Vestmannøerne har der vistnok aldrig ynglet Ørne, og der findes ingen Stednavne, der give Formodning derom. Med flere Aars Mellemrum ses der engang imellem en Ørn 1 à 2 Dage, beskæftiget med at fange Søfugle; især er det Stormfuglen (*Fulmarus glacialis*), det gaar ud over. Denne kommer ofte — formentlig af Nysgerrighed — Ørnen saa nær, at den bliver et let Bytte, idet Ørnen griber den med Kløerne.

*) Dette lader formode at Havørnen stundom kun fremfører en levedygtig Unge. See ogsaa Faber, »Prodromus« Side 2. Desuden indtræffer det Tilfælde vistnok ikke sjældent, at et af Æggene i Kuldet ikke er befrugtet.

Havørnens Udbredelse de sidste 30 Aar:

	1890	1900	1910	1920	1920
	Yng- lende Par	Yng- lende Par	Yng- lende Par	Yng- lende Par	Antal Indi- vider ialt
Árnes-Syssel	8	6	4	»	2
Kjósar og Gullbringu-Syssel	3	3	1	»	»
Borgarfjarðar-Syssel	5	3	1	»	1
Mýra-Syssel	1	1	1	»	»
Snæfellsnes og Hnappadals-Syssel	4	»	»	1	2
Dala-Syssel	1	»	»	»	»
Barðastrandar-Syssel	4	2	2	1	2
Isafjarðar-Syssel	2	2	2	1	6
Stranda-Syssel	3	1	»	»	2
Húnavatns-Syssel	1	»	»	»	»
Skagafjarðar-Syssel	1	»	»	»	»
Eyjafjarðar-Syssel	»	»	»	»	1
Suðurlþingeyjar-Syssel	2	2	»	»	1
Norðurlþingeyjar-Syssel	»	»	»	»	»
Norðurmúla-Syssel	»	»	»	»	»
Suðurmúla-Syssel	1	»	»	»	1
Austurskaptafells-Syssel	1	1	»	»	»
Vesturskaptafells-Syssel	2	2	»	»	»
Rangárvalla-Syssel	2	1	»	»	»
Vestmannaeyjar	»	»	»	»	»
	41	24	11	3	18

Af det foregaaende vil det ses, at den nærmeste Aarsag til Havørnens Udryddelse paa Island er Giften, der har været udlagt for Ræve, men som Ørnene i strænge Vintre, naar Indsøerne vare tillagte med Is, have slaæet sig paa, og hvorved de have tilsat Livet. Der er nu ialt 18 Ørne i Live, men af disse har kun 3 Par ynglet i Aar. Muligvis ere de øvrige 10 Individuer endnu for unge til at parre sig og kan derfor maaske faa Yngel senere, hvis de forbliver i Live. Det kan jo ogsaa tænkes, at der af de 10 er flere af det ene Køn end af det andet, hvorved Yngleforholdet kan forrykkes. Endnu er der dog saa mange Havørne til paa Island, at Arten kan vedligeholdes og forøges, hvis de faar Lov at leve; men vedbliver Udlægningen af Gift for Ræve og Rovfugle som hidtil, kan man forudse, at Ørnens Saga er ude paa Island efter

faa Aars Forløb. Nu er der flere Islændere, der mener, at Udlægningen af Gift for Ræve, der i Begyndelsen gjorde stor Nytte, ikke mere svarer til Hensigten. Rævene ere blevne saa kloge eller forsigtige, at de ikke tage de Ryper, hvori der er lagt Gift, eller ogsaa kun de Dele af Fuglen, som Giften ikke har paa-virket. Viser dette sig at være rigtigt, kan man vente, at Giftudlægning bliver forbudt med Lov. Sker dette snart, er der en Mulighed for, at Ørnen endnu har en Fremtid for sig.

FUGLELIVET VED HOLMSLANDS KLIT OG SØNDERVIG STRAND I JUNI 1918

AF

AXEL KOEFOED

Igennem mange Aar har jeg tilbragt min Sommerferie paa Søndervig Badehotel, mest i Forsommeren, men det er i Aar første Gang, at jeg har konstateret følgende Sangere som ynglende Fugle.

I en lille Plantage, beliggende ved en Arm af Stadil Fjord, iagttog jeg saaledes af Havesanger (*Sylvia hortensis*) 2 Reder, af Munk (*Sylvia atricapilla*) 1 Rede, samt af Tornsanger (*Sylvia cinerea*) 2 Reder. Underligt nok var der kun 2 à 3 Æg i hver Rede, medens ellers det almindelige Antal er 5 à 6 Æg. Dette kan muligvis ligge i, at det har været meget gamle eller første Gang ynglende Fugle, eller muligvis skyldes det, at der er sparsommere med Føde paa Vestkysten end paa Øerne.

Dette Fund beviser, at Sangere kan trives i dette barske Klima, naar der blot findes Skovvegetation, selv om denne er sparsom; Plantagen her er efter vestjydske Forhold ret stor og ca. 16 Aar gammel. Der fandtes saavel smaa som større Fyrre- og Grantræer og enkelte Bøgetræer. I Plantagen fandt jeg endvidere 2 Reder af Solsort (*Turdus merula*) med 4 Æg i hver.

Gøgen (*Cuculus canorus*) opholdt sig ret hyppigt i Plantagen, men dens Æg fandtes ikke i Sangernes Reder. Gøgen er ellers

meget almindelig der paa Egnen; jeg konstaterede saaledes paa en Formiddagskøretur fra Hotellet til Hvide Sande — en Vej-længde af omtrent 16 km — ca. 30 Individder; disse var lette at faa Øje paa selv paa lang Afstand, da de i Mangel af Træer havde valgt Telefontraadene til Hvile- og Udkigspladser. Jeg antager, at Gøgen her, som saa mange Steder i Jylland, bruger Engpiber (*Anthus pratensis*) og Gul Vipstjert (*Motacilla flava*) som Plejeforældre; af disse findes her utroligt mange Par langs de dybe Grøfter og de store Engdrag. Nogle Vogterdreng, hvem jeg spurgte, om de aldrig havde fundet et Gøgeæg, naar de flyttede Kreaturerne, svarede, at de enkelte Gange havde fundet »Kukmandens Lægæg« i den Gule Vipstjerts, men oftest i Lærkens Rede i »æ Bjerg«. Selv har jeg aldrig fundet Gøgens Æg der paa Egnen, omend jeg har undersøgt en Mængde Reder. Meget hyppigt flyver Gøgen i Klitterne og vælger til Hvileplads de højeste Klitter eller Pæle, som hist og her findes i Klitrækkerne. Jeg har ofte set Gøgen forfulgt af Smaafugle som Engpiber, Gul Vipstjert og enkelte Gange af Sanglærken, men tilsyneladende paa en venskabelig Maade; dette, gaar man jo ud fra, beviser, at Gøgen har villet lægge sit Æg i nævnte Fugles Reder og derfor bliver forfulgt.

Gulbug (*Hypolais icterina*) har alle de Aar, jeg har været paa Vestkysten, optraadt som en meget almindelig Ynglefugl, hvorfor den maa antages at være særlig haardfør. Man ser og hører den omtrent ved hver Station, man passerer, naar der blot findes lidt Trævegetation, den kan anbringe sin Rede i; ligeledes ved Gaarde, hvor der findes lidt Have.

Sivsanger (*Acrocephalus phragmitis*) er ligeledes ret almindelig som ynglende i Mosedragene. Forstuesvale (*Hirundo rustica*), Stær (*Sturnus vulgaris*) og Skovspurv (*Passer montanus*) træffes ligeledes ynglende ved de fleste Gaarde og Huse. I Klitterne og paa Markerne yngler uhyre Mængder af Lærken (*Alauda arvensis*); det var ejendommeligt oppe i Klitterne at se, hvorledes den altid forstod at finde fast Bund som Plads for Reden; denne var oftest anbragt op ad en Marehalmtot, saaledes at Sandet ikke saa let kunde fyge sammen over den. Irisk (*Cannabina linota*) er ligeledes ret almindelig; jeg fandt flere Reder med 5 à 6 Æg i Smaagranerne i de spredte smaa Plantager.

Ved Fjorden har jeg ofte set Rørhøgen (*Circus æruginosus*)

flyve til og fra Reden, som findes ude i Rørene; ligeledes hører man ofte det ejendommelige Brøl fra Rørdrummen (*Botaurus stellaris*), der minder om den hule Lyd, som fremkommer, naar man blæser ned i en tom Flaske. Blishønen (*Fulica atra*) er meget almindelig som ynglende; derimod har jeg kun set enkelte Par af Rørhønen (*Gallinula chloropus*) og Vandriksen (*Rallus aquaticus*). Viben (*Vanellus cristatus*) yngler meget almindeligt paa Engene. Rødben (*Totanus calidris*) er ogsaa ret almindelig, hvorimod der kun findes enkelte Par af Rylen (*Tringa alpina*) som ynglende; Hørsegjøg (*Gallinago scolopacina*) er ligeledes en ret almindelig Yngleflugt. Storcken (*Ciconia alba*) var, som saa mange Steder før, en almindelig Yngleflugt paa Vestkysten; dette ses blandt andet af de mange gamle Reder, som endnu findes paa Gaardene. De store Mosedrag har ogsaa været et godt Opholdssted for den, men nu findes der kun et Par tilbage. Tinksmed (*Totanus glareola*) findes enkeltvis som ynglende oppe i Lyngen; jeg saa tre Par med Unger. Præstekrave (*Ægialitis hiaticula*) er yderst almindelig nede ved Havet; man ser og hører den ustandseligt, naar den paa sin gratiøse Maade løber langs Stranden og i Klitrækken. Selv i stærk Storm har jeg set den paa en forbavsende behændig Maade afparere Vindens Kast og Bølgerne, naar den løb i Vandkanten for at finde Smaadyr. Den forstaar altid at anbringe sin Rede saa langt tilbage fra Havet, at dette ikke kan naa den. I Modsætning hertil anbringer Dvergsternen (*Sterna minuta*), hvoraf der hvert Aar findes en betydelig Koloni, ofte sin Rede midtvejs mellem Klitterne og Havet, som derved i Storm ofte bortfører hele Yngelen. Saaledes saa jeg efter en Storm i Aar Æg i Snesevis, stærkt rugede, ligge ødelagte i den opskyllede Tang, og Fuglene fløj sørgende og skrigende hen over Ødelæggelsen. Interessant var det at observere, hvorledes Ternerne under Minesprængningerne — hvoraf der fandt mange Sted — fløj op fra Reden ved det øredøvende Brag af Sprængningen, for straks efter atter igen at gaa ned paa Reden. Af andre Maage- og Ternearter tror jeg ikke, der findes flere som ynglende paa dette Sted, hvorimod man ofte ser Hættemaage (*Larus ridibundus*), Splitterne (*Sterna cantiaca*) og Sandterne (*Sterna anglica*) ved Fjorden, formentlig stammende fra Kolonierne ved Tipperne. Havmaagen (*Larus argentatus*) ses daglig flyve langs Klitrækken. Stokand (*Anas boscas*), Krikand (*Anas crecca*), Atling (*Anas querquedula*) og

Skeand (*Anas clypeata*) ses ofte flyve ved Fjorden og yngler sikkert ogsaa der; oppe i Klitterne fandt jeg 2 Reder af Stokanden med stærkt rugede Æg. Hen paa Eftermiddagen saa jeg ofte store Flokke af Stokandrikker, som lagde sig ude paa Havet; de blev ved at komme Nord fra og var formentlig Andrikker, hvis Hunner yngede i de store Mose- og Rørstrækninger ved Stadil og Nissum Fjord. Agerhøne (*Perdix cinerea*) har jeg hvert Aar set med Unger i Klitterne.

Om Efteraaret gaar der et stort Træk sydpaa af Storspove (*Numenius arquatus*), og langs Havet er der et enestaaende Træk af Vadere, som kommer Nord fra for sydgaaende. Dette er navnlig uhyre Flokke af Strandskaden (*Hæmatopus ostreologus*) store Flokke af Islandsk Ryle (*Tringa canutus*), af hvilke jeg dog kun har set unge Fugle, Ryle (*Tringa alpina*), Krumnæbbet Ryle (*Tringa subarquata*), Stenvender (*Streptilas interpres*), Præstekrave (*Ægialitis hiaticula*) og Selning (*Calidris arenaria*), af hvilken sidste jeg hovedsagelig har set unge Fugle. Ved Fjorden har jeg paa Træk set enkelte unge Fugle af Sortklire (*Totanus fuscus*) og Hvidklire (*Totanus glottis*).

Denne barske Egn med sin fattige Vegetation har saaledes, som man vil se af ovenstaaende, efter Forholdene et ret rigt Fugleliv, som det er interessant at iagttage.